

Pedagogiska verktyg för kommunikation

-för ökad delaktighet i vardagslivet

Rätten till delaktighet

*Den som har fått en insats enligt SOL eller LSS **ska kunna vara delaktig och ha inflytande** över hur insatsen ska genomföras. Barn, ungdomar, vuxna och äldre med funktionsnedsättning har olika förutsättningar att föra fram hur de vill att personalen ska genomföra insatsen. Därför behövs kunskap om och förmåga att fånga upp den enskildes behov och önskemål. Personal måste göra särskilda ansträngningar för att hitta metoder och arbetssätt som kan möjliggöra för den enskilde att uttrycka sig och därmed få bättre förutsättningar att vara delaktig i sitt vardagsliv.*

Det är ditt uppdrag

Alla människor har en vilja av att ha inflytande och kunna påverka sitt vardagsliv. Som personal måste du ta reda på hur brukaren du arbetar med vill vara delaktig och ge denne bästa möjliga förutsättningar att kommunicera med sin omvärld och kunna uttrycka sin åsikt. Det är därför av stor vikt att ge brukaren stöd i att hitta rätt kommunikationshjälpmedel. För många brukare är personligt framtagna kommunikationshjälpmedel som pekkartor, pictogrambilder, bliss, tecken som stöd, scheman mm en naturlig del av stödet men ibland kan det också behövas andra verktyg för att ta reda på vad brukaren vill eller känner och tycker i olika situationer.

Det här materialet innehåller tips på pedagogiska verktyg som kan användas för att underlätta för brukaren att vara delaktig i sin vardag. Brukarens erfarenhet av att få vara delaktig och uttrycka sin åsikt påverkar hur de olika metoderna fungerar. Det kan ta tid innan brukaren förstår. Testa flera gånger för att hitta rätt sätt att göra brukaren delaktig. Börja i det lilla och utöka till fler områden när du ser att det fungerar. T.ex. genom att använda ett pedagogiskt verktyg för att ge stöd för brukaren att göra val av olika slag och utöka sedan till fler situationer.

Bildsamtal

Ta fram bilder som är kopplade till den enskildes vardagsliv. Välj bilder på sådant som du vet att personen tycker om, klarar av men också på sådant som personen aldrig testat eller som du är osäker på om personen vill, kan eller förstår. Antingen kan du ställa frågor till personen som hen får svara på med hjälp av bilder eller så kan man använda bilderna för att ta reda på vad personen vill lära sig, utveckla, förändra eller kunna göra självständigt. Bilderna skulle t.ex. kunna användas för att brukaren ska kunna välja ett utvecklingsområde eller mål, utvärdera vad hur man upplever stödet eller möjliggöra enkla val i vardagen. Hur många bilder man har eller vilken typ av bilder måste utgå ifrån brukarens kognitiva förmåga. Använder brukaren t.ex. piktogram bilder för att kommunicera kan det vara lämpligt att börja med samma, annars kan man använda bilder från veckotidningar, egna bilder, fotbilder eller googla och klippa ut. Tänk på att det kan ta tid innan det fungerar som ett bra kommunikationsstöd. Tips! Använd en whiteboardtavla och laminerade bilder med självhäftande magneter på baksidan.

Intervju med visuella skalbedömningar & samtalsmallar

För personer med intellektuella eller kognitiva funktionsnedsättningar kan det vara svårt att beskriva hur man känner eller berätta hur man upplevt saker som har hänt. Att få frågor där det förväntas att man skall kunna föreställa sig, värdera eller gradera kan också var svårt. Då kan det vara bra att använda sig av olika mallar och bilder för att tydliggöra.

Samtalsmallar

Cirklar

Värdera

Skala

Trappa
Steg för steg
mot mål

Ringa in alternativ

Köttbullar

Pommes frites

Potatismos

Fiskbullar

Listor/Rangordna

+

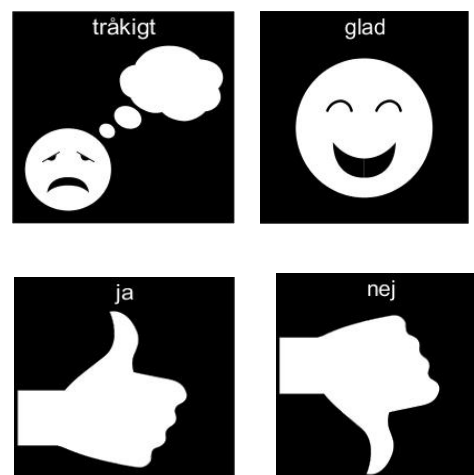
☐
☐

-

☐
☐

• Värdera
Bra/Dåligt
Kul/Tråkigt

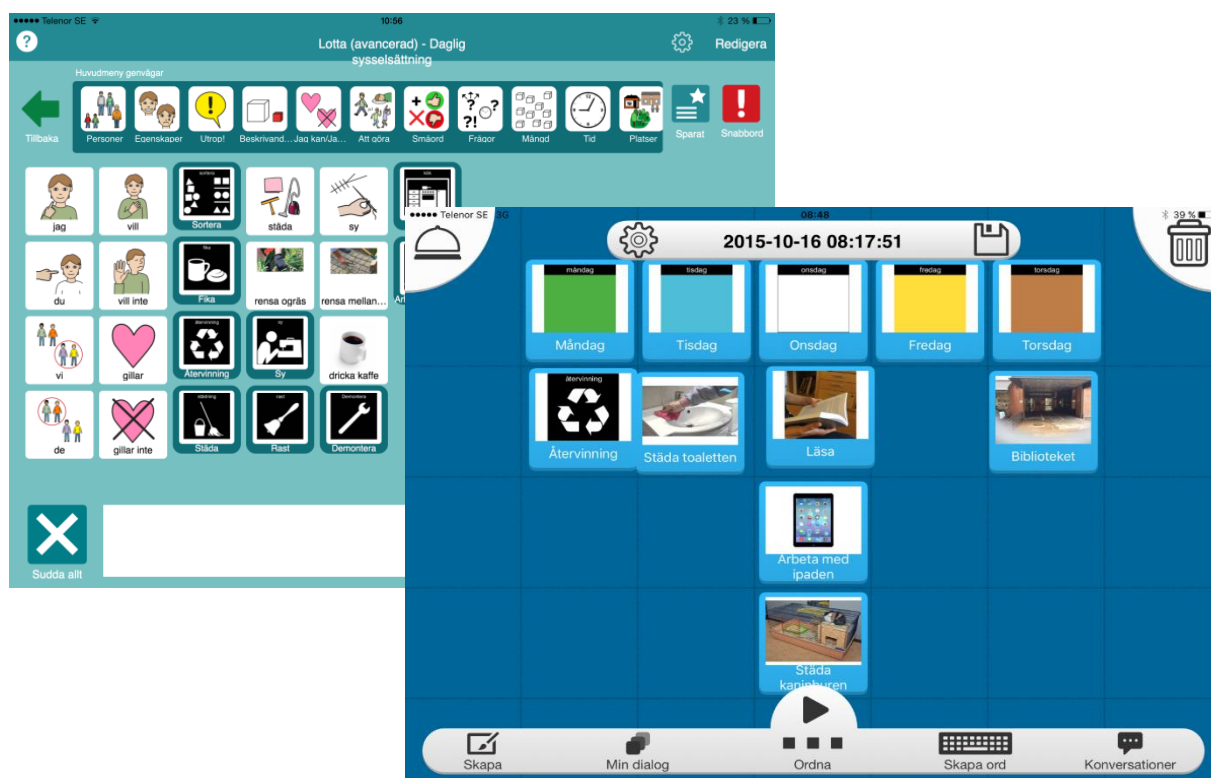
• Känslor
t ex Ilska/Glädje

<u>Vad tycker du om jobbet?</u>					DATUM		
					NAMN		
2.	1.a)	1.b) Behöver du hjälp?			Anteckningar	3. Skulle du vilja?	
Vad tycker du?	Vad gör du mest på jobbet	Är själv	Med arbetskamrat	Handledare är med	Funderingar?	vill	vill inte
	Kryssa över det du inte gör						

Teknikstöd

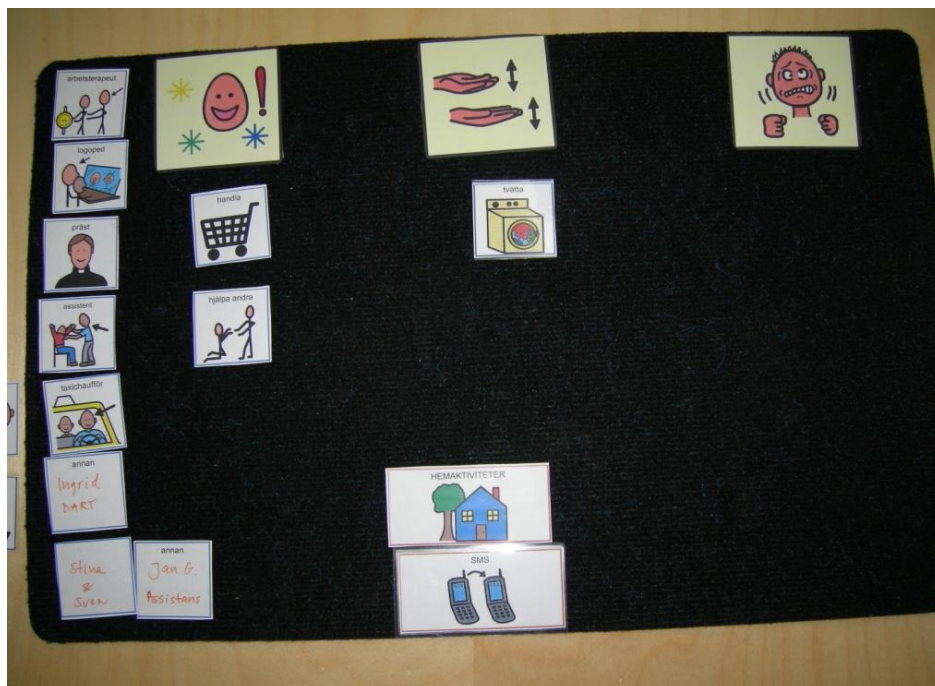
För personer med begränsad föreställningsförmåga kan teknik på ett visuellt och konkret sätt skapa tydlighet och begriplighet. Genom att kommunicera med bilder, film och ljud kan det som är svårt att föreställa sig eller förstå, bli enklare att prata om. Samtalsmattor, blisskortor, kommunikationskortor och teckenkommunikation kan användas direkt i en surfplatta vilket kan underlätta kommunikationen för både personal och den enskilde på många sätt. Har brukaren möjlighet att själv fota saker i sitt vardagsliv kan bildgalleriet i en mobil eller surfplatta också fungera som ett bra stöd i kommunikationen. För en del kan det vara lättare att få se en film på sig själv tillsammans med personal i en stödsituation för att sedan prata om hur man vill ha det.

Samtalsmatta

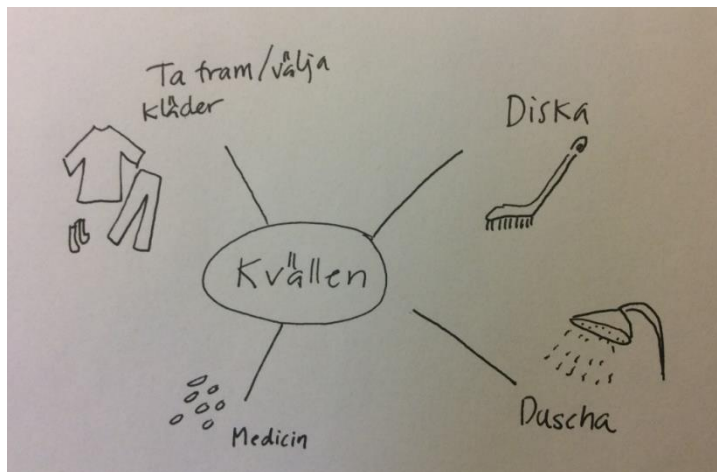
En samtalsmatta består av en matta (t.ex. en dörrmatta) och tre olika uppsättningar med bilder. Bilder för en visuell skala, bilder för samtalsämnen och bilder för frågeställningar som relaterar till samtalsämnet. Genom att ställa öppna frågor kring ämnen som är relevanta för personen, och genom att låta henne eller honom placera bilderna av frågeställningarna i förhållande till en visuell värderingsskala som sitter på mattan, kan man få en tydligare och mer konkret bild av vad personen tycker och tänker om olika saker. Den kan också användas för att ta reda på hur personen förstår och tolkar det du säger och den bild ni pratar om.

En viktig sak när man arbetar med samtalsmattan är att man efter samtalet fotograferar och daterar den så att det blir ett slags protokoll över det man pratat om. Detta protokoll kan man sedan återkomma till för att se om det över tid eller efter någon form av insats har skett några förändringar.

Ritprata

Det kan vara lättare att förstå en situation eller göra val om man ser framför sig hur olika händelser kan hänga ihop och påverka varandra. För en person som har svårt att prata om något som man inte ser kan pennan vara ett fantastiskt verktyg. Du kan t.ex. rita ett händelseförlopp, göra en tankekarta över vilket stöd den enskilde får av personal på kvällen osv. Ritprata kan göras med papper och penna, på whiteboard eller med hjälp av olika appar i surfplatta.

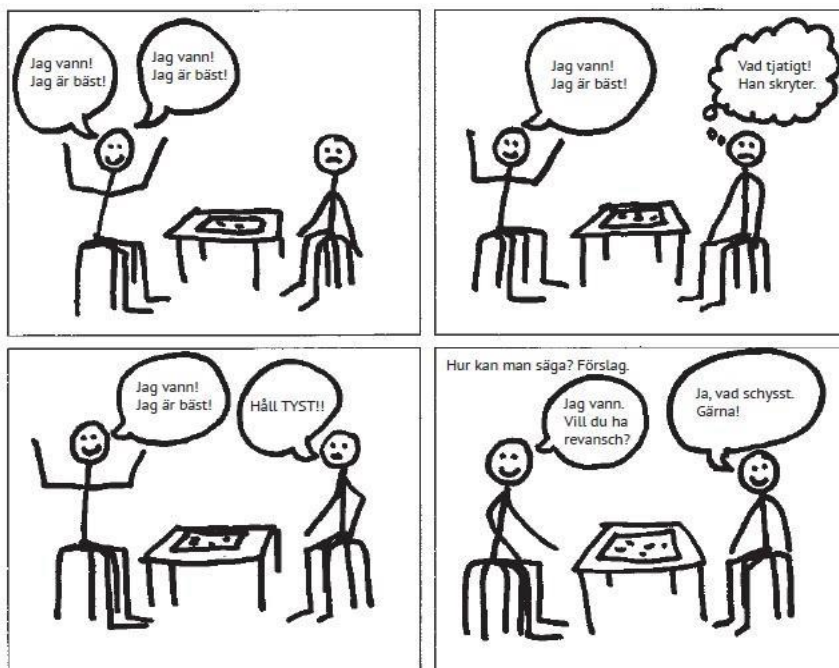
Verktyg i appen Ritprata kan möjliggöra för brukaren att göra val med hjälp av bilder och text

Sociala berättelser

Sociala berättelser kan fungera som ett pedagogiskt redskap för att göra en situation begriplig och tydlig vilket är en förutsättning för att brukaren ska kunna göra val. Berättelserna syftar till att stärka och utveckla den sociala kompetensen och ge den enskilde stöd i att hantera vardagssituationer som uppstår. Att rita på papper eller skapa sociala berättelser i en surplatta kan ge den enskilde möjlighet att återberätta situationer eller uttrycka något som är svårt att beskriva verbalt.

Det verbala språket är en abstrakt information och för en person med begränsad föreställningsförmåga kan det bli svårt att förstå. Har du dessutom svårt att sortera intryck och tankar eller minnas det som sägs blir stödet genom verbal kommunikation väldigt begränsat. Det skrivna eller ritade finns dessutom kvar efter samtalet som stöd för minnet. Med penna, papper, bilder eller teknik som hjälpmedel kan man:

- Logiskt bygga upp tankar och förtydliga situationer
- konkretisera för att förenkla och tydliggöra val
- Göra bildinstruktioner som tydliggör moment i en specifik situation
- Ge stöd i att hantera förändringar

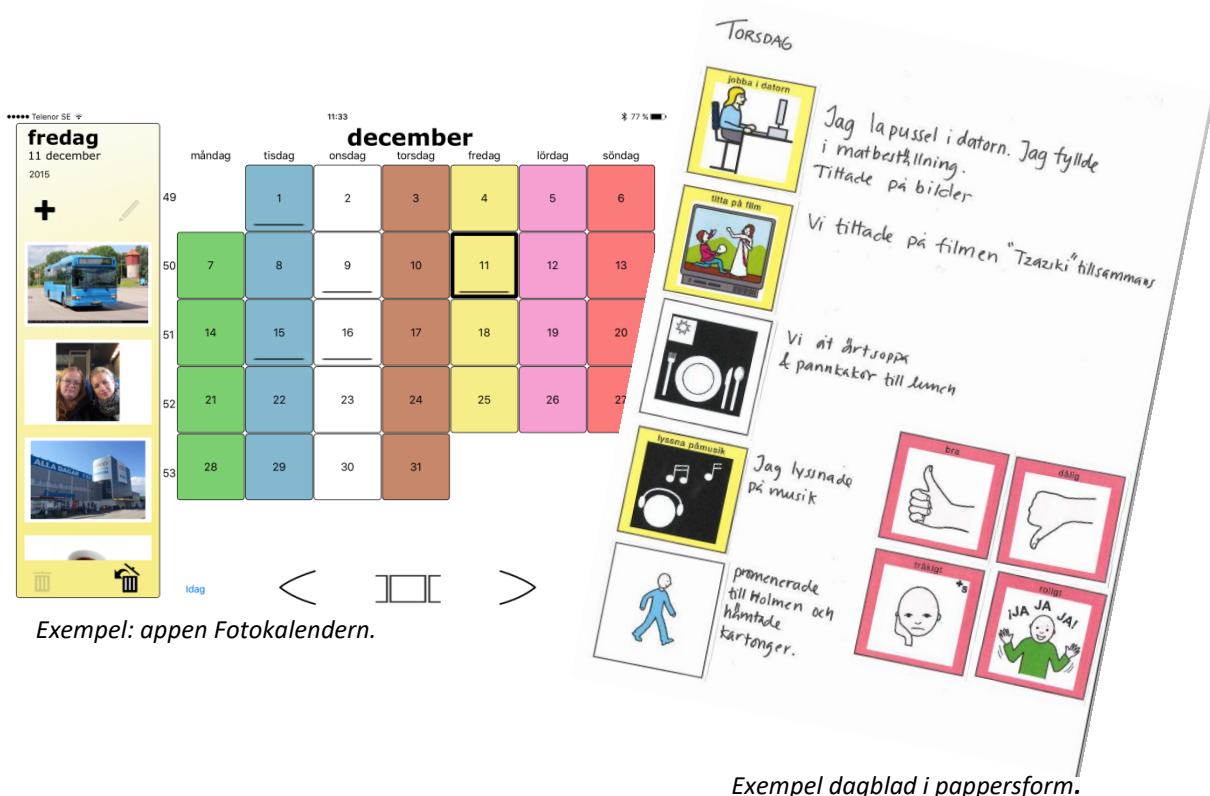
Innehållet och utformningen av en social berättelse måste alltid anpassas utifrån den person som skall använda den. Det är viktigt att använda ett uttryckssätt som personen förstår och känner igen. Undvik ord som *aldrig*, *inte* och *alltid* då det är ord som är svåra att leva upp till. Sociala berättelser är *inte ett verktyg för att korrigera, tillrättavisa eller avveckla ett beteende* utan som stöd för att få personen att förstå vad som händer och hitta strategier att hantera det som är svårt. Den skall alltid "gagna" personen som får stöd. De sociala berättelserna skall skrivas i *jag* form och kan förslagsvis innehålla:

- *Deskriptiva* – berättande och förklarande meningar/bilder som ger en objektiv syn på situationen, utan pekpinnar. Beskrivande bakgrund.
- *Perspektiva* meningar/bilder – beskriver personens och andra människors reaktioner och möjliga upplevelser. Vad de ser, hör, tänker.
- *Direktiva* meningar/bilder – Beskriver eller tydliggör den enskildes handlingar/ val i situationen. Beskriver hur andra kan reagera beroende på val av handling – möjliga konsekvenser.
- *Kontrollmeningar* – anslutande meningar/bilder med vägledning och förslag på olika lösningar som personen om möjligt kan vara med och ta fram själv.

Dagbok

En dagbok kan fungera som ett bra pedagogiskt verktyg och möjliggöra för brukaren att kommunicera med sin omvärld, återberätta saker som har hänt, om aktiviteter eller händelser som varit roliga eller jobbiga. Att skriva/ rita eller klistra bilder i en dagbok kan skapa sammanhang och delaktighet för brukaren i vardagslivet. En dagbok kan vara i form av en pappersbok, dagblad eller en app i en smartphone eller surfplatta. För brukare med begränsad verbal förmåga kan bilder i dagboken ge stöd till att berätta för grannar, arbetskamrater eller sina anhöriga om vad man gjort under dagen, på sommaren eller ska göra nästa vecka.

Dagbokens huvudsakliga i syfte i det här sammanhanget skall vara att skapa ökad delaktighet och stöd till kommunikation för brukaren och inte fungera som en rapportbok mellan personal eller personal och anhöriga.

Exempel: appen Fotokalendern.

Exempel dagblad i pappersform.

Observation

Att arbeta med delaktighet kan också innebära att personal är uppmärksam på signaler som brukaren ger i situationen. Att använda observation som metod för att ta reda på hur brukaren vill ha sitt stöd kan fungera för dem som trots pedagogiska verktyg och kommunikationsstöd inte kan uttrycka sin åsikt. Det kan ibland vara en fördel om någon annan personal som inte är aktiv i situationen gör en observation. Det kan vara svårt att vara medveten om allt man gör och vad som händer när man deltar i situationen. Att testa sig fram genom att göra på olika sätt och försöka läsa av hur brukaren reagerar kan ge personalen en vägledning i hur stödet ska ges. Det krävs en medvetenhet hos personalen för att uppmärksamma vad brukaren vill förmedla genom ljud, kroppsrörelser eller annat.

Anders 46 år har en grav hjärnskada sedan födseln. Han är på badhuset tillsammans med sin assistent. Anders flyter på rygg i vattnet och skvätter vatten med sin vänster hand. Han har vattentäta hörlurar med musik på. Han ger ifrån sig höga tjut och ler. Assistenten håller honom under ryggen trots att han har en flytdyna under sig. När assistenten släpper taget en stund för att vila sin arm blir Anders stel och slutar låta. Rör huvudet i sidled för att hitta assistenten med blicken. Assistenten håller handen under Anders rygg igen och säger, jag är här, jag lämnar dig inte. Plötsligt slutar Anders att skratta och låta och ser bekymrad ut. Assistenten lyssnar i lurarna och märker att det är en lugn ballad i lurarna. Hon byter till nästa låt och Anders låter och ler igen. Anders har efter en stund slutat att skvätta vatten med sin arm och ljuden minskar. Assistenten vet nu att Anders är nöjd och känner sig färdig i badet. Hon frågar Anders om han vill gå upp. Anders skvätter med vänsterhanden som svar.

Genom att assistenten observerar Anders, hela tiden är lyhörd och läser av hans kroppsspråk har de tillsammans utvecklat ett sätt att kommunicera. Assistenten kan på så vis göra Anders delaktig i situationen.

Storytelling

Storytelling är en kreativ arbetsprocess där människor arbetar fram sin personliga livsberättelse i syfte att ge sina egna erfarenheter och tankar, struktur och mening. Metoden går ut på att människor skapar egna berättelser om sitt liv med hjälp av bild, skrift eller i digital form. Människor mår bra och växer av att få berätta och på så vis se och förstå sig själva. Genom att berätta något så blir vi någon.

Att låta människor i behov av stöd berätta om sitt liv kan göra att personal ser nya perspektiv, förstår och lär känna personen på ett annat sätt. Berättelsen kan ge viktig vägledning i hur stödet ska utformas, vad som är viktigt, vilka drömmar personen har och förståelse för specifika handlingsmönster.

Tänk på

Fånga stunden

Ibland kan det vara svårt att sitta ner vid ett bord och prata om vilket stöd man vill ha i olika situationer i vardagen. T.ex. när man ska åka iväg på en aktivitet, handla mat eller komma upp på morgonen. Det kan vara lättare att prata om dessa saker när de verkligen händer. Stanna upp i stunden och fråga *är det så här du vill att jag gör nu eller skulle du vilja att jag gjorde så här istället?* Här kan man också använda bilder med tummen upp eller glada och ledsna gubbar om personen har svårt att uttrycka sig. Att fånga stunden handlar också om att hitta rätt förutsättningar för att skapa ett bra möte mellan dig som personal och brukaren. För att skapa bästa möjliga förutsättningar för att brukaren ska kunna vara delaktig behöver personal fundera över när, var och hur fångas bästa stunden för samtal. I samband med en trygg och rolig aktivitet, i brukarens lägenhet, under en promenad eller i samband med tv tittandet i soffan? Personal behöver ofta använda sig av brukarens intressen, tidigare erfarenheter samt ord och saker som personen känner igen och kan sätta i ett sammanhang.

Ge alternativ

För att vara delaktig och göra val krävs det att man förstår och kan föreställa sig vilka val som finns. Ibland behöver man ha erfarenheter och kunna återkoppla till och ibland räcker det med att se eller höra valen för att kunna välja. Tänk dig att du som personal ska möjliggöra för Emma att vara delaktig i sin genomförandeplan. I stället för att ställa en fråga som

- *Hur vill du att vi hjälper dig på morgonen Emma?*

Kan du använda dig av bilder, text eller annat för att beskriva hur stödet ges i dag. Låta Emma värdera vad hon tycker om stödet med hjälp av något visuellt bedömningsverktyg. Gör sedan olika förslag med hjälp av bilder på hur stödet skulle kunna ges. Emma kan sedan välja mellan de olika förslagen.

Dokumentera

Beskriv alltid i genomförandeplanen på vilket sätt brukaren fått möjlighet att vara delaktig. Dels för att det ska synas i genomförandeplanen hur man möjliggjort för den enskilde att påverka i sitt vardagsliv men också för att kunna utvärdera vilka metoder för delaktighet som fungerat bra.

Tex

Personal har suttit tillsammans med Anders och pratat om hur han vill ha det i de olika situationerna som han får stöd. Till hjälp har vi använt oss av bilder, samtalsmatta, socialberättelser osv.

Eller...

Personal har ställt frågor till Anders direkt i situationen (tex vid matsituationen) om hur han vill att vi ger honom stöd. Han har fått beskriva/ visa vad han tycker fungerar bra.

Eller...

Vi har inte kunnat hitta ett sätt för Anders att uttrycka sin åsikt i hur han vill ha stödet. Vi har testat olika pedagogiska verktyg som tex bilder, ritprata, och samtalsmatta. Tills vi hittar ett sätt för Anders att uttrycka sin åsikt och vara delaktig har vi observerat honom i de olika situationerna och läst av vilka signaler han ger och på så sätt försökt att förstå hur han vill ha sitt stöd.